

# افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد  
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Ideological

مسائل ایدئولوژیک

الحاج داکتر امین الدین سعیدی

۳۰ جولای ۲۰۱۳

## مقام و منزلت نماز

نماز در همه ادیان ابراهیمی وجود داشته و یکی از بهترین وسایل جهت تقرب به ذات الهی محسوب می شود و به صراحت تام حکم کرده می توانیم: نماز از جمله کهن ترین عباداتی است که از آغاز خلقت انسان وجود داشته، اگرچه چگونگی ادای آن در هر زمان مختلف و متفاوت بوده است.

هیچ دین و شریعتی بدون نماز نبوده است طوری که قرآن عظیم الشان در مورد می فرماید: «رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ» پروردگارا مرا برپادارنده نماز قرار ده و از فرزندان من نیز پروردگارا و دعای مرا بپذیر» و یا در این آیت به حضرت اسماعیل خداوند چنین می گوید: «وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا» خاندان خود را به نماز و زکات فرمان می داد و همواره نزد پروردگارش پسندیده [رفتار] بود.

نماز نیاز بندگان، نشان ایمان و شکوه انسان است. نماز خلوت عاشقان، صفوت عارفان و سلوک سالکان است، همان گونه که قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» ای کسانی که ایمان آورده اید قطعاً باید غلام و کنیزهای شما و کسانی از شما که به [سن] بلوغ نرسیده اند سه بار در شبانه روز از شما کسب اجازه کنند پیش از نماز بامداد و نیمروز که جامه های خود را بیرون می آورید و پس از نماز شامگاهان [این] سه هنگام برهنگی شماست نه بر شما و نه بر آنان گناهی نیست که غیر از این [سه هنگام] گرد یکدیگر بچرخید [و با هم معاشرت نمائید] خداوند آیات [خود] را این گونه برای شما بیان می کند و خدا دانای سنجیده کار است.

یاد خدا مایه آرامش دلها، نماز یاد خدا است، نماز سبب رستگاری و مواظبت بر نمازها را می توان در آیات قرآن جست و جو کرد و دانست که نماز مایه رستگاری بشریت است: «وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ» و کسانی که بر نمازشان مداومت می ورزند» و «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» همان کسانی که ایمان آورده اند و دلهایشان به یاد خدا آرام می گیرد آگاه باش که با یاد خدا دلها آرامش می یابد.

نماز و انبیاء علیه السلام

آدم علیه السلام و نماز:

مفسرین قرآن عظیم الشان در تفسیر آیت «فَنَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ» می فرمایند که حضرت آدم از جمله اولین انسانها از نوع بشر بود که از جانب پروردگار مأمور به ادای نماز شد.

ولی این که چگونگی و به چه شکل و چه شرایط و اوقات آن به چه ترتیب بود روایات موثوق در دست نیست. آنچه اهمیت دارد این است که آدم برای به جا آوردن نماز مکلف و مسؤول بوده و شریعت وی همراه با حکم نماز بود.

### ادریس علیه السلام و نماز:

ادریس علیه السلام پدر کلان نوح علیه السلام با عبادت نماز آشنا بوده، و نماز را به جا می آورد.

### نوح علیه السلام و نماز:

روایات اسلامی تأکید می دارد که پروردگار بزرگ از نوح و همه انبیاء پیمان گرفت: از پروردگاری یکتا اطاعت جویند و از شرک دوری گزینند، و نیز خدای مهربان حضرت نوح را به نماز و امر به معروف و نهی از منکر و رعایت حلال و حرام دعوت کرد.

### ابراهیم علیه السلام و نماز:

حضرت ابراهیم علیه السلام و قهرمان توحید، پدر انبیاء، حلیم، صالح، مخلص، مخلص، موحد و بینای ملك و ملکوت یاد می شود - به فرمان پروردگار، هاجر و فرزند شیرخواره اش اسماعیل را از شهر شام حرکت داد و به دلالت پروردگار راه پیمود تا به جایگاه کعبه رسید. پس آن طفل شیرخوار و مادرش را بناء به خواست پروردگار در آن سرزمین بی آب و علف با مختصری طعام و پیمانه ای از آب پیاده کرد!! سپس از همسر مهربان خداحافظی کرد و اراده بازگشت نمود. در این وقت هاجر دامن ابراهیم را گرفت و عرضه داشت: چرا می روی و به کجا خواهی رفت؟ ما را در این دشت مخوف و زمین بی آب و علف به که وامی گذاری؟ ابراهیم علیه السلام التماس هاجر را نادیده گرفت و با آرامشی خاص به هاجر گفت: این که تو و این طفل گرسنه را در این بیابان می گذارم.

« رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْاَلْمَحْرَمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ ». (ابراهیم : ۳۷)

پروردگارا! من زن و فرزند خود را در بیابانی خشک و سوزان در کنار خانه تو قرار دادم. پروردگارا! برای این که نماز به پای دارند.

ابراهیم بزرگوار یکی از پیامبران الهی به نقل از قرآن مجید درخواستهای بسیار مهمی از حضرت حق داشت. خداوند مهربان تمام دعاهای ابراهیم (ع) را اجابت فرمود، که از جمله درخواستهای آن مرد بزرگ یکی این بود:

( رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ). (ابراهیم : ۴۰)

پروردگارا! من و فرزندانم را بر پا دارنده نماز قرار ده و درخواست مرا به پیشگاه لطف و عنایتت بپذیر.

### اسماعیل (ع) و نماز:

کتاب الهی درباره حضرت اسماعیل می فرماید:

« وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا \* وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا » (سوره - مریم : ۵۴ - ۵۵)

«اسماعیل را به یاد آر که دارای اوصاف پسندیده بود: وفادار به پیمان، فرستاده حق، خیر دهنده از حقایق، و امر کننده زن و فرزند به نماز و زکات، و بنده ای بود که خداوند در تمام برنامه ها از او خشنود بود.»

اسحاق و یعقوب و انبیای از ذریه ابراهیم و نماز

قرآن کریم عظیم الشأن میفرماید:

« وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ \* وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً مُبْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ »

(انبیاء: ۷۲ - ۷۳) .

«ما به ابراهیم ، اسحاق و فرزندانش یعقوب را عطا کردیم و همه را صالح و شایسته و لایق مقام نبوت قرار دادیم ، و آنان را به پیشوائی خلق برگزیدیم تا مردم را به امر ما هدایت کنند ، و هر کار نیکو از انواع عبادات و خیرات مخصوصاً اقامه نماز و ادای زکات را به آنان وحی کردیم ، و اینان برای ما بندگان سربسته فرمان بودند.»

### شعیب علیه السلام و نماز:

مردم مدین مردمی آغشته په فساد، یاغی و طاغی و متجاوز به حقوق حق و خلق بودند. پروردگار با عظمت ما حضرت شعیب (ع) را در میان آنان مبعوث به رسالت فرمود، تا آنان را از گمراهی و ضلالت نجات دهد. قرآن عظیم الشان میفرماید:

«وَالِی مَدِیْنَ اَخَاهُمْ شَعِیْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَیْرُهُ وَلَا تَتَّقُوا الْمَكِیَالَ وَالْمِیْرَانَ اِنِّیْ اَرَاكُمْ بِخَیْرِ وَاِنِّیْ اَخَافُ عَلَیْكُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیْطٌ \* وَاِی قَوْمٍ اَوْفُوا الْمَكِیَالَ وَالْمِیْرَانَ بِالْقِیْصَیْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْیَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ \* بَقِیْتُ اللّٰهَ خَیْرًا لِّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ وَمَا اَنَا عَلَیْكُمْ بِحَفِیْظٍ (هود: ۸۴ - ۸۶)»

« برای هدایت و راهنمایی مردم مدین برادرشان شعیب را فرستادیم. او به مردم مدین از جانب حضرت حق چنین گفت: ای جامعه! خدای جهان آفرین را بپرستید، زیرا جز او خدائی نیست، و آنچه را به وسیله پیمانہ و ترازو به مردم می فروشید از آن کم مگذارید. من خیر شما را به شما نشان می دهم. چرا می خواهید از راه تقلب و خیانت به ثروت خود بیفزائید؟ من شما را از عذاب روز فراگیر می ترسانم، های ای ملت! پیمانہ را پر بدهید، جنس ترازویی را بدون کم گذاشتن به مشتری ارائه کنید، و از گناه و تجاوز به حق مردم دست بردارید.»

مردم مدین! بی تردید آنچه خداوند در سایه مقرراتش بر شما حلال دانسته به نفع شماست اگر اهل ایمان هستید. من قدرت بازداشتن شما را از تجاوز ندارم، وظیفه من تبلیغ برنامه های خداست و بس.

تعالیم شعیب ضامن خیر دنیا و آخرت مردم بود، ولی جامعه مدین در برابر شعیب و دلسوزیهای او موضع سختی گرفتند و نخواستند هدایت حق را بپذیرند و دست از هوا و هوس و شهوت و دنیاپرستی بردارند و عجیب اینجاست که تمام برنامه ها و تعالیم آن بزرگمرد الهی را نتیجه نماز شعیب می دانستند و به این معنا علم داشتند که نماز، باز دارنده نمازگزار از هر فحشاء و منکری است. آنان به شعیب گفتند:

« قَالُوا يَا شَعِیْبُ اَصَلَاتُكَ تُؤَمِّرُكَ اَنْ تُتْرَكَ مَا یُعْبُدُ اَبَاؤُنَا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فِیْ اَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ اِنَّكَ لَانتَ الْحَلِیْمُ الرَّشِیْدُ » (سوره هود آیه ۸۷).

ای شعیب! ما در پرستش معبودهای پدران خود ثابت قدمیم و در برنامه های مالی خود آزاد، و از هر راهی که بخواهیم ثروت به چنگ می آوریم و به هر صورت که اراده کنیم می فروشیم.

ای شعیب! به نظر ما آنچه تو را تحریک کرده که ما را از آئین نیاکانمان برگردانی و مسیر خرید و فروش ما را عوض کنی نماز توست. به راستی تعجب آور است که با ما سر ستیزداری در حالی که ما تو را مرد بردبار و درستی می دانیم.

بلی! نماز رشد دهنده و هدایتگر و بازدارنده از فحشاء و منکرات و فساد بود، اما مردم شهوت پرست مدین نمی خواستند در چنین حصن حصینی داخل شوند و دایره حیات را با این دژ محکم و حصار مستحکم از شر شیاطین و خطرات مصون و محفوظ بدارند.

### موسی علیه السلام و نماز:

حضرت موسی علیه السلام یکی از پیامبران اولوالعزم به شمار می آید. قرآن عظیم الشان می فرماید: زمانیکه حضرت موسی علیه السلام، در مسیر مدین و مصر به وادی سینا و منطقه طور رسید، صدای پروردگار با عظمت

را می شنود : « يَا مُوسَى \* إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ». وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى \* إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي.

ای موسی ! من پروردگار تو هستم، بوت های خویش را از پای خود بیرون کن (از همه چیز جز من قطع علاقه نما) ، چون هم اکنون در وادی مقدسی.

من تو را به مقام شامخ رسالت برگزیده ام، بنابراین به آنچه به تو وحی می شود گوش فرا ده:

منم خدای یکتا ، خدائی که جز من نیست ، پس مرا اطاعت کن و در مسیر عبادت من قرار گیر و نماز را به خاطر یاد من به پای دار.

آری ! نماز که همراه با شرایط ظاهری و باطنی اقامه شود یاد حضرت محبوب را در دل زنده می سازد و حاکمیت آن یاد را در اعمال و اخلاق می گستراند و امنیتی همه جانبه در قلب ایجاد می کند به طوری که انسان از شر شیاطین در مصونیت الهی می رود و از برکت آن امنیت ، سعادت دنیا و آخرت آدمی تضمین می شود.

### لقمان و نماز:

لقمان حکیم به پسر خویش می گفت : « يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ » (سوره لقمان آیت : ۱۷).

ای پسر ! نماز را به پای دار و در جامعه اقدام به امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر حوادث بردبار و صبور باش ، که تحمل و صبر در راه ارشاد مردم نشانه ای از عزم ثابت مردم بلند همت است.

### داود علیه السلام و نماز:

در تاریخ اسلامی و روایات اسلامی آمده است: داوود علیه السلام در منزل خویش محرابهای متعددی داشت و می خواست تا در هر گنج از خانه خویش به یاد پروردگار مشغول گردد .

در روایات اسلامی آمده است: داوود علیه السلام اوقات روزانه خویش را به چهار مرحله تقسیم کرده بود : ساعتی را برای حل مشکلات مردم ، ساعتی را برای زن و فرزندش ، ساعتی را برای دعا و مناجات در دل کوهها و کنار دریا ها و ساعتی را برای انس با محبوب در خلوت منزل و در کنار محراب عبادت.

### سلیمان علیه السلام و نماز:

روایت اسلامی است: که سلیمان علیه السلام در حالی که از ابله کف دست خود امرار معاش می کرد ولی او شبها به پیشگاه پروردگار خویش می ایستاد ، در حالی که چشم هایش پر از شک بود ، په عبادت پروردگار مشغول بود .

### یونس علیه السلام و نماز:

پیام دعوت یونس علیه السلام همیشه بر پایه یکتا پرستی استوار بود، و مردم را از شرک کفر و گناه منع می فرمود. ولی بعضی از مردم در برابر تعالیم الهی او تکبر ورزیدند و با وی به مخالفت برخاستند تا جائی که آن حضرت را از هدایت خود ناامید ساختند. در نهایت حضرت یونس علیه السلام جهت نابودی قوم نینوا نفرین نمود و سپس آنان را رها کرده و به جائی رفت که مردم به او دسترسی نداشته باشند.

چون به منطقه بازگشت زندگی مردم را عادی یافت، معلوم شد جامعه نینوا به پیشگاه حق برگشته و عذاب را با قدرت و قوت توبه از خود دور کرده اند.

پس، با خشم و غضب منطقه را ترك کرد و چنانکه می دانید از میان امواج دریا در شکم ماهی جای گرفت . خداوند علت نجاتش را از آن زندان مهلك چنین بیان می فرماید: « قُلْ لَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ \* لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ». پس اگر او اهل تسبیح نبود ، هر آنینه تا قیامت در شکم ماهی مانده بود.

### زکریا (ع) و نماز:

قرآن مجید در باب نماز زکریا می فرماید:

« هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ \* فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَ سَيِّدًا وَ حَصُورًا وَ نَبِيًّا مِنْ. »

در آن هنگام که زکریا عنایات حق را نسبت به مریم مشاهده کرد ، عرضه داشت : پروردگارا ! مرا از لطف خویش فرزندانی پاک سرشت عطا فرما ، همانا تو اجابت کننده خواسته بندگان.

زکریا در حالی که در محراب عبادت به نماز ایستاده بود فرشتگان به او بشارت دادند که همانا خداوند ترا به ولادت یحیی مژده می دهد ، فرزندی که به پیامبری عیسی گواهی خواهد داد و خود نیز در راه هدایت مردم پیشوا و پارساست و نزد پیامبری از شایستگان است.

**عیسی علیه السلام و نماز:**

داستان حضرت عیسی علیه السلام و مادرش بی بی مریم که دارای مقام عصمت و طهارت بود، از عجایب مسائل روزگار است.

پروردگار با عظمت ما برای نشان دادن قدرت خود و برای عبرت دیگران و در جهت هدایت امتها به طور مکرر به داستان عبرت انگیز پسر و مادرش در قرآن عظیم الشان اشاراتی را به عمل آورده است .

از عجایب حیات حضرت عیسی علیه السلام سخن گفتن او در گهواره پس از ساعاتی چند از ولادت است که در آن گفتار ، حقایق الهیه را برای مردم بازگو کرد و به خصوص به این معنا اشاره فرمود که من مأمور به نماز:

« قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ اتَانِي الْكِتَابَ وَ جَعَلَنِي نَبِيًّا \* وَ جَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَمَا كُنْتُ وَ أَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا \* وَ بَرًّا بِوَالِدَتِي وَ لَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا \* وَ السَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَ يَوْمَ أُمُوتُ وَ يَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا » (سوره مریم آیات ۳۰ - ۳۳)

**عیسی(ع) در گهواره گفت:** همانا من بنده خدایم ، به من کتاب آسمانی عنایت شده و به شرف نبوت آراسته ام و هر کجا باشم برای جهانیان مایه برکت و رحمت. من تا زنده ام دستو دارم نماز را به پای دارم و زکات مال بپردازم. من مأمورم به مادر نیکی کنم و از شقاوت دورم. سلام حق بر من روزی که به دنیا آمدم و روزی که می میرم و روزی که در قیامت مبعوث می شوم.

**محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) و نماز:**

مسائلی که در باب نماز در دین مقدس اسلام بیان یافته است در هیچ دین آسمانی به این عظمت ذکر نیافته است. نماز در دین مقدس اسلام حقیقتی جامع و واقعیتی کامل است که در پرتو آن انسان به آداب الهی مؤدب می شود و طریق رشد و کمال و عرفان و طریقت و عشق و حقیقت را می پیماید.

نماز در دین مقدس اسلام دارای چنان عظمتی است که اگر با شرایط مخصوص به خودش انجام بگیرد، انسان را تا مقام قرب و وصال محبوب ابدی پرواز می دهد.

**فرضیت نماز:**

فرضیت نماز بر اساس حکم آیت متبرکه: «واقیموا الصلاة» (بر پادارید نماز را با تمام حقوق آن) و آیت «ان الصلاة كانت علی المؤمنین کتاباً موقوتاً» (النساء : ۱۰۳) (همانا نماز بر مؤمنان در وقتش ، فرض کرده شده) ثابت گردیده است .

حدیث : « لا سهم فی الا سلام لمن لا صلاة له » (سلام نیست در اسلام برای کسی که نماز نمی خواند)

نماز عبادت نیست که پیامبر صلی الله علیه وسلم واصحاب کرام آن را از آغاز بعثت ادا می نمودند . البته تعیین پنج وقت برای ادا نماز بعد از شب معراج تثبیت و فرض گردیده . مطابق روایات اسلامی ابتداء پنجاه نماز تشریح گردید،

ولی با در خواست پیامبر بزرگوار اسلام محمد صلی الله علیه وسلم به پنج نماز یومیه تبدیل شد و خداوند فرمود که در همین پنج نماز اجر پنجاه نماز را قرار خواهد داد .

یک و نیم سال قبل از هجرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم به مدینه ، پروردگار با عظمت ما حضرت محمد صلی الله علیه وسلم را به معراج بر گرفته به ملاقات خود شرفیاب گردانید ، که در این وقت تحفه نماز پنج وقت را برای پیامبر صلی الله علیه وسلم عطاء فرمود . بعد از آن حضرت جبرئیل فرود آمد برای پیامبر صلی الله علیه وسلم اوقات و ترتیب ادای این نماز های پنج گانه را آموخت . ختم

تتبع و نگارش :

الحاج داکتر امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »

مدیر مطالعات ستراتژییک افغان و

مسئول مرکز کلتوری دحسق لاره-جرمنی